

A digitális szerzői jogok rendezése könyvtári szempontból

A szerzői művek digitális formátumra való áttérésében a szerzői jogi törvény néhány elve funkcióját veszítette. Ez azt jelenti, hogy a mű másolása csak anyagi térítés mellett lehetséges, egy mű másolatát pedig egyszerre csak egy használó használhatja. Ugyanakkor a legálisan megszerzett mű százszázalékosan a szerző fél tulajdonába kerül; közérdekből a könyvtárak és képző intézmények a szerzői jogi törvény alól kivételt képezhetnek.

A digitalizálás azt eredményezte, hogy a szerzői mű nagyon egyszerűen és gyakorlatilag költségmentesen másolható, egy másolathoz (az internetnek köszönhetően) ugyanabban a pillanatban nagy számú használó férhet hozzá. A digitális tartalomszolgáltatók ezt veszélyként érzékelik, ezért megkísérik érvényesíteni a digitális szerzői jogok rendszerét.

Jelenleg nincs elfogadott definíció a digitális szerzői jogok rendszerére. Elvi kerete a *jog – a művek – és az érdekelt felek* hármass viszonylatában kapcsolódik össze. Utóbbihoz egyfelől a jogtulajdonosok (szerzők, kiadók), másfelől a tartalomfogyasztók és -közvetítők tartoznak.

A digitális szerzői jogi rendszer nemzeti törvénykezéseken alapul, vagyis nemzeti rendszer. A szerzői jog rendelkezései az EU országokban csak minimális eltéréseket mutatnak, ezért a jövőben kialakítható volna az európai digitális szerzői jog rendszere. Bevezetésének előnye, hogy lehetővé tenné a szerzői jogi törvény által védett művek digitális formában való hozzáférését online (internet) és offline módon (CD hordozón). A könyvtárak szempontjából ez egyszerűsítene a könyvtárközi kölcsönzést, és szélesítené a könyvtárhasználók lehetőségeit. Mód lenne a részdokumentumok megvásárlására, például egy folyóiratnak csupán egyetlen cikkére. A jogtulajdonosok természetesen azt remélik a digitális szerzői jog bevezetésétől, hogy megszünteti a kalózkodásokat.

Az előnyök mellett sajnos, a digitális szerzői jog bevezetése jóval több hátrányt jelentene. A törvényhozók nem törekednek a jog és az új információ-kommunikációs technológiák harmonizálására az egész világon. Ez ahhoz vezetett, hogy a szerzői jogi törvényt nem lehet matematikailag modellezni, mert a kivételek meghatározása hamarabb eredményez kusza halmazokat, mint a szabályoké.

A jogtulajdonosok természetesen a saját érdekeiket tartják a legfontosabbnak; gyakorlatilag azt várják a digitális szerzői jog rendszerétől, hogy ne legyenek benne „lyukak”. Lyukat képezhetnek például a szerzői jog alóli kivételek. Hogy a „foltozás” tartós legyen, azt kívánják a tartalomfogyasztóktól, hogy licencszerződést írjanak alá. Ezzel a jogi védelem a szerzői jogi törvény védőszárnyai alól a kereskedelmi és a polgári törvény jóval erősebb szárnyai alá kerül. Szabadabb értelmezés szerint – míg a szerzői jogi törvényben ami nem tilos az megengedett, addig a licencek esetében amit a licenc nem enged, az tilos.

Ezek alapján nyilvánvaló, hogy a digitális szerzői jog rendszerének bevezetése a jogtulajdonosoknak sokkal kedvezőbb, mint a használóknak. A digitális szerzői jogi rendszer bevezetése potenciális veszélyeket is rejt a felsőoktatás és a könyvtárak számára. A szerzői jogvédő rendszerek csak akkor hatásosak, ha a szabályok semmilyen kivételt nem engednek meg. A szerzői művek eladásakor egyre gyakrabban alkalmaznak kereskedelmi vagy polgári jogon alapuló licencszerződéseket, amelyek kizárják a felsőoktatásnak és a könyvtáraknak előnyös szabad felhasználás eseteit.

A törvény alóli kivétel védi a könyvtárakat attól, hogy a jogtulajdonosok panaszt tessenek ellenük a bíróságokon a szerzői jogok megsértése miatt. A kivételek negatív kizárása azonban nem véd a jogtulajdonosok önkényességétől, akik a technológiának köszönhetően megakadályozhatják a tartalomhoz való hozzáférést. A negatív korláto-

zásnak köszönhetően a használó nem tehet ellenük panaszt a bíróságon.

A digitális tartalmak kereskedelmi modelljében nem fogadható el a saját használatra készült másolat lehetőségének a megmaradása. Ezt megakadályozza a rendezés autentizációja, ami azt jelenti, hogy egy digitális tartalmat átjátszani csak azon a berendezésen lehet, amelyet a vevő kijelöl, vagy amelyet átjátszásra elsőként használ. Ez bonyolítja a könyvtárak tevékenységét, és speciális feltételek kialakítását teszi szükségessé.

A digitális tartalmak előállítói az internetes ún. *peer to peer* hálózaton érzik a leginkább veszélyeztetettnek magukat, amely a tartalmak távoli másolását teszi lehetővé. Tiltásuk azonban gyakorlatilag bármilyen célú gyűjtemény távoli másolását ellehetetlenítené, például a könyvtárak közötti cserét is beleértve.

A digitális szerzői jog jelenlegi rendszere kizárólag a jogvédelemre koncentrál, és nem a szerzői jog valódi menedzselésére. Csak idő kérdése, hogy a rendszernek ezt a részét mikor dolgozzák ki úgy, hogy a könyvtárak igényeinek is megfeleljen. Ebben az irányban nyomást gyakorol az EBLIDA, hangsúlyozva, hogy a könyvtárak feladata az információs társadalomban az információkhoz való hozzáférés lehetővé tétele. Az EU 2001/29. sz. direktívája tartalmazza azokat a kivételeket, amelyeket valamennyi tagállamnak figyelembe kell vennie a digitális szerzői jog rendszerének alkalmazása során.

/KONVIT, Milan: Digitálne riadenie autorských práv z pohľadu knižníc. = ITlib, 2005. 2. sz. p. 9–10./

(Prókai Margit)